

KITÖRÉSEK – A CSOBÁNKAI PETŐFI SÁNDOR ÁLTALÁNOS ISKOLA DESZEGREGÁCIÓJA

Bakó Boglárka és Horlai Sára

„...kikerültek ebből az úgymond 'cigány iskolából', mert ez 'cigány iskola' volt eddig. Nem tudom, most hogy mi lesz...? „Magyar iskola”? Hát a rossz: az utazás, korán kelés. De viszont én nem bánom, hogy ebbe a suliba kerültek.” (cigány¹ szülő)

A jelen írás alapjául szolgáló információkat főként 2016 nyarán gyűjtöttük Csobánkán és Szentendrén, azonban tanulmányunk korábbi vizsgálataink eredményeire, és tanodai² munkánk során nyert tapasztalatainkra is támaszkodva igyekszik teljes képet festeni a csobánkai iskola bezárásának történetéről és annak hatásairól.³ A kutatómunka során elsősorban azt vizsgáltuk, hogy a csobánkai szegregált iskola bezárása milyen módon befolyásolta az iskolába járó gyerekek továbbtanulási esélyeit, hogyan határozta meg érvényesülési lehetőségeiket. Fontos témaként jelent meg, hogy a hátrányos helyzetű családok milyen módon viszonyultak az oktatási rendszerhez, illetve milyen elvárásokkal fordultak az iskola felé. Vizsgálatunk másik fókusza az általános iskola pedagógusainak, illetve a tanodai mentoroknak a hátrányos helyzetű gyerekek iskoláztatásához kapcsolódó nézőpontjai voltak.

Írásunkat a csobánkai iskola bezárásához vezető út bemutatásával kezdjük, illetve – mintegy nagyító alá véve – rövid történetekkel a különböző szereplők nézőpontjait mutatjuk be, továbbá a fontosabb mérföldköveket kiemelve elemezzük a szegregáció történetét. Tanulmányunk második felében interjúrészletek segítségével szemléltetjük, hogyan hatott az iskola bezárása egy diáklány életére, bemutatva a tanulónak, az édesanyjának, az új osztályfőnökének és tanodai mentorának nézőpontját.

¹ A faluban élő cigányok önmagukat cigánynak nevezik. A „rom/roma” elnevezést nem használják önmagukra. Tiszteletben tartva ezt, munkánkban cigánynak illetve romungro vagy kárpáti cigánynak nevezzük őket.

² A Csobánkai Csepp Tanoda helyi segítők és roma családok kezdeményezésére jött létre 2012-ben. Eleinte a helyi művelődési házban működött a tanulást segítő csoport, majd a második évtől, a Polgármesteri Hivatal és a Csepp Esélyegyenlőségi Alapítvány támogatásával önálló épületet kapott a tanoda. A Csobánkai Csepp Tanoda évről évre nagyobbra nőtt, az induláskor 6-7 diákkal és 4-5 önkéntessel működött, míg a 2015/16-os tanévben már 26 diák és 18 önkéntes tanult párokban, a 2016/2017-es tanévet 36 tanodás gyerek kezdte el, 18 önkéntes segítségével. A tanodás gyerekek nagy része a csobánkai romungró közösség tagjaiból kerülnek ki, zömében - elsősorban a szüleik alacsony iskolai végzettsége és a családok nehéz gazdasági körülményei miatt - hátrányos helyzetűek. A tanodás gyerekek fele 2016/2017-es tanévben a csobánkai iskola diákja volt, másik fele pedig a pomázi iskolákban tanult.

³ A tanulmány szerzői több éve végeznek a településen kutató munkát, mindketten a Csobánkai Csepp Tanoda koordinátorai. Bakó Boglárka kulturális antropológus, 2006 óta dolgozik a csobánkai kárpáti cigány közösségben. 2012-13-ban antropológusként egy évet élt egy helybéli cigány család portáján. Kutatásai a helyi romungro közösség munkavállalásának, érvényesülési stratégiáinak, a hátrányos helyzetű diákok oktatási esélyeinek vizsgálatára irányulnak. 2012-ben többedmagával alapította a Csobánkai Tanodát. 2013 óta a tanoda önkénteseként dolgozik a településen. 2015-ben a tanoda önkéntesei és a tanodás fiatalok szülei a tanoda fenntartását és tevékenységi körének bővítéséért megalapították a Csodaműhely Egyesületet, amelynek elnöke. Horlai Sára szociológus, kisebbségpolitikus tanulmányai alatt, 2013-ban csatlakozott a tanodához. A Csodaműhely Egyesület alapító tagja, alelnöke. Kutatásainak fókuszában a tanoda lokális/ intézményrendszeri beágyazottsága, az iskolából kimaradt felnőttek tanulási motivációja áll.

A szegregált iskola története

Az első bezárás (2014)

Hosszas folyamat eredményeképpen 2014-re a csobánkai általános iskola szegregálódott (Bakó, 2009a; 2009b), az iskolába járó gyerekek szinte kivétel nélkül a hátrányos helyzetű, zömében cigány családok gyermekeiből kerültek ki. A nyolc osztályban 35-en voltak (négyen túlkoros magántanulók). A csobánkai iskola tíz év alatt fokozatosan szegregálódott. A nem cigány származású gyerekek számának csökkenése évről évre mérhető volt: 2005–2006-ban a 11 fős létszámú végzős osztályban nyolc cigány és három magyar származású diák tanult. A 2006–2007-ben végzett nyolcadikos osztályban kilenc gyerekből hét roma származású volt és kettő magyar származású, a 2007–2008-ban végzett tízfős osztály diákjai mind cigány származásúak voltak. A szegregáció okaként az iskola pedagógusai és az önkormányzat oktatásügyi referense a szabad iskolaválasztást és az ebből következő „lábbal szavazást”, a nem cigány gyerekek más településre történő utaztatását jelölték meg.

Az iskola szegregációja a kétezres évek elején azzal indult, hogy – a szabad iskolaválasztás lehetőségeivel élve – a beköltözött fiatal családok nem írárták be gyerekeiket a helyi általános iskolába, hanem Budapesthez közeli vagy budapesti „jobb” iskolákba vitték őket. Idővel már a tősgyökeres nem cigány csobánkai családok sem járták Csobánkára a gyerekeiket, sőt később azok a cigány családok is, akik anyagilag megengedhették maguknak, átvitték gyerekeiket a jobb oktatási színvonalúnak vélt pomázi, budakalászi és békásmegyeri iskolákba. A szülők között az volt az általános vélekedés, hogy a csobánkai iskola oktatási színvonala nem biztosítja azt, hogy gyerekeik később magasabb presztízsű középiskolákban tanulhassanak tovább. Ez a csobánkai iskola gyereklétszámának drasztikus csökkenéséhez, illetve az intézmény szegregálódásához vezetett. A szegregálódott iskola komoly problémát jelentett a falunak azért is, mert a kis létszámú osztályok fenntartása jelentős többletkiadással járt az intézményt fenntartó önkormányzat számára.

Idővel a falubeliek általános hozzáállása az lett, hogy a gyerekeiket azért nem íratják be a helyi iskolába, mert a helybéli roma gyerekek miatt az iskolai oktatás színvonala alacsony lett. Úgy vélték, a csak cigány gyerekekből álló osztályokban a nem cigány származású tanulók továbbtanulási lehetőségei csökkenek. Később már nem csupán a csobánkai iskola alacsony oktatási színvonalát hozták fel a más településbeli iskolaválasztás okaként, hanem a diákok nemzetiességi összetételét, vagyis azt, hogy az iskolában már csak hátrányos helyzetű, zömében cigány származású diákok tanulnak.

A megyei Klebelsberg Intézményfenntartó Központ 2014-ben döntött először úgy, hogy a szegregálódott iskolát megszünteti, hiszen ennyi gyerekkel nem tartható fenn oktatási intézmény. Terveik szerint a gyerekeket a Pomáz három iskolájában helyezték volna el, osztályonként egy-két gyereket.

Talán az ott dolgozó pedagógusok vagy az oda járó gyerekek szülei közül kerültek ki azok – ez már kideríthetetlen –, akik kezdetben aláírásokat gyűjtöttek, később települési fórumot szerveztek, majd politikai pártok segítségét kérték azért, hogy ezt megakadályozzák. A fórumok hisztérikus hozzászólásai „*cigánytámadásról*” szóltak, a „*rossz cigány gyerekek*” közéjük való bekényszerítéséről, a gyerekekkel járó „*káros hatásokról*”, a „*veszélyről*”, ami a cigányok megjelenésével járt volna.

A hírek folyamatosan szivárogtak vissza a csobánkai cigány közösségbe. Ahogy az ellenállás fokozódott, úgy lett egyre inkább úrrá a döbbenet a közösség tagjain. Kezdetben méltatlankodtak, később felháborodtak. A kialakult helyzet az egész közösséget megmozgatta, azok is bekapcsolódtak a vitákba, akiknek nem voltak általános iskolás gyermekeik (bár közvetlenül érintett rokonai szinte mindenkinek voltak). A közösség maga

is kettészakadt, kialakult az iskola fennmaradását támogató csoport. Amellett érveltek, hogy „ez a cigányok iskolája” is, hiszen régebben egy iskolába jártak mind a falubeliek, nem volt különbségtétel cigányok és nem cigányok között. Olyan család nem volt, aki a korábban elvitt gyerekeit visszahozta volna, hogy az iskola újraindulhasson, hiszen azzal ők is tisztában voltak, hogy ebben az iskolában a gyerekeknek nincs jövőjük, ennek ellenére sokan közülük amellett érveltek, hogy helyben kell fenntartani oktatási intézményt. Mérvadó lett a cigány közösségben az a vélemény, hogy az iskolabezárás oka egy helybéli „rossz cigány” család, aki miatt „ide jutott a helyzet”. Úgy vélték, a „rosszak” miatt vitték el gyerekeiket már korábban a magyarok, később a cigányok is.

A csobánkai romungró közösséget sokkolta az iskolabezárás története, az ezzel járó verbális támadás és ennek sajtóvisszhangja. Feszültségek keletkeztek a családok között, kölcsönös vádakkal illették egymást, de kritizálták az egymást váltó igazgatók tehetetlenségét, a kiégett és elfáradt pedagógusokat, az oktatás színvonalának esését, ami – véleményük szerint – együtt vezetett oda, hogy az iskolából elfogytak a gyerekek. A szomszéd település „sikeres” tiltakozásának eredményeképpen 2014 szeptemberében a helyi iskolát újra megnyitották, és a 35 (négy túlkoros magántanuló) diák itt folytatta tanulmányait.

2014. szeptember 17.

Kapcsolatfelvételi céllal látogatunk el az újrainyitott iskola igazgatójához. Nehezen találunk időpontot, „*sok a dolga*”, magyarázza az igazgató, de végül megjelöl egy délutánt. Amikor belépünk, egy csavarhúzóval a kezében tanácstalanul álldogál egy iskolapad előtt, szerelni készül: nincs gondnok az iskolában, rozzantak és hiányosak a felszerelések, újakra nem kaptak pénzt, hát maga áll neki a javításnak. Az igazgató fáradt és elkeseredett, már elkezdődött az év, de még közel sincsenek meg a feltételek ahhoz, hogy tanítani és tanulni lehessen. Több szaktanár is hiányzik, nincsenek a tanításhoz szükséges eszközök, nem működnek a számítógépek, ázik a tető. A fejtelenség a gyerekek viselkedésére is rányomja a bélyeget, nem tudják mihez tartani magukat, hiszen óráik – tanárok hiányában – napi szinten maradnak el, annyi pedagógus nincs, hogy helyettesítsék a nem létező tanárokat, így már délelőtt hazaküldik a gyerekeket. Persze, hogy örül az igazgató, hogy a tanoda önkéntes csapata felajánlja a segítségét, talán így meg lehetne oldani az iskolai oktatást, ha együtt tanítjuk a gyerekeknek a napi tananyagot. Felvázoljuk, hogy a tanodának elsősorban nem az iskolai tananyag megtanítása a feladata, hiszen nem vagyunk iskola, sokkal inkább a kompetencia és a tanulási motiváció fejlesztése, a hátrányos helyzetből való nehézségek kiküszöbölése a célunk. Csalódottan néz ránk és rázza a fejét.

A második bezárás (2016)

A Klebelsberg Intézményfenntartó Központ hosszas mérlegelés után 2016-ban újból úgy döntött, hogy megszünteti a csobánkai Petőfi Sándor Általános Iskolát. Az indoklásuk szerint a bezárás oka az, hogy az iskola túl alacsony gyereklétszámmal működik, a tankerületi és az országos átlagnál is jóval rosszabb kompetenciaeredményeket produkál, és igen szegényes az épület infrastruktúrája. Emellett szinte kizárólag hátrányos helyzetű roma diákok tanulnak benne, más intézményekhez képest sokkal rosszabb színvonalon, így joggal nevezhető szegregált iskolának.

A szülők és a gyerekek csak május végén tudták meg, hogy ősszel nem kezdődik új tanév az iskolában. Az iskola tanári kara ugyan egy szülői értekezleten tájékoztatta őket az iskola bezárásáról, de arról nem beszéltek, hogy ha ez megtörténik, akkor a gyerekek iskolai elhelyezését, utaztatását és kíséretét ki és hogyan fogja megoldani. A szülők tele voltak kérdésekkel és indulatokkal, de ezekre nem kaptak választ, és ezzel az ügy kommunikációja megrekedt.

A Klebelsberg Intézményfenntartó Központ úgy döntött, hogy a 37 gyereket Pomáz, három általános iskolájában próbálják meg elhelyezni, osztályonként egy-két gyereket. A csobánkai iskolába járó gyerekek szülei aláírásgyűjtésbe kezdtek, hogy ne zárják be az iskolájukat. Az ívet minden család aláírta. Folyamatosan segítséget kértek a tanoda önkénteseitől, hogy álljanak melléjük az iskola melletti kampányban. A tanodások érveit, hogy egy rossz szegregált iskolában tanuló diák továbbtanulásának lehetősége a minimumra csökken, illetve, hogy a jelenlegi állapot felszámolásának egyetlen lehetősége az iskola bezárása, megértették, de nem győzte meg őket.

Az iskola körüli konfliktus tehát feszültséget okozott a családok és az önkéntesek között is. Az önkéntes csapat – látva a gyerekek sikertelenségét, oktatásának rendkívüli hiányosságát – rossz véleménnyel volt a csobánkai iskola működéséről. Egyöntetű volt az álláspontjuk, hogy ezt az oktatási intézményt mielőbb be kell zárni, hiszen a gyerekeknek – jó jegyeik ellenére – minimális esélyük sem lesz a továbbtanulásra. A csobánkai iskolás gyerekek családjai nehezményezték, hogy a velük jó és bizalmi viszonyban levő önkéntesek nem állnak melléjük az iskola fennmaradásáért folytatott küzdelemben.

Eközben Pomázon tiltakozási hullám indult el arra a hírre, hogy a csobánkai gyerekeket a pomázi iskolákba akarják áthelyezni. 2500 ember írta alá azt az aláírásgyűjtő ívet, amely a csobánkai iskola bezárása elleni tiltakozásra szólítja fel a kisváros lakóit, a város polgármesterének kezdeményezésére pedig a képviselő-testület kilenc tagja levélben fordult az emberi erőforrások miniszteréhez, hogy ne Pomázt jelölje ki kötelező körzetnek. Lakossági fórumot szerveztek, amire az érintett iskolák igazgatóit, a KLIK képviselőit, a helyi vezetőket és szülőket is meghívták. A kerekasztal-beszélgetés indulatokkal átszótt volt, az érvek és az ellenérvek elcsúsztak egymás mellett. A vita végén hangot kaptak a teremben ülők is. A csobánkai óvónő kért szót, amellett érvelt, hogy ezek a gyerekek nem mások, mint a gyerekek általában. Gúnyos nevetés tört ki válaszként a teremben. A pomázi gyerekek szülei felálltak, tiltakoztak, érveltek. *„Ahogy Wass Albert mondta, védjük meg a templomot és az iskolát!”* – indokolta a cigány gyerekek áthozatala elleni érveit egy helyi tanár. Az egyik helyi szélsőjobboldali párt képviselője kijelentette, hogy *„nem akarja a gyerekeket minősíteni”*, de tudni kell, hogy egyes családokban *„beltenyészet”* van, emiatt alacsonyabb az IQ szintjük, *„nem lehet együtt tanítani a magyar gyerekekkel őket”*. A Lakossági fórum egyöntetűen képviselte: nem akarják, hogy a csobánkai gyerekek Pomázon folytassák tanulmányaikat.

2016 júniusában még bizonytalan volt, hova kerülnek a gyerekek. Júliusban úgy tűnt, az alsó tagozatosok Pomázra, a felsősök Szentendrére fognak járni. Augusztusban Pomáz polgármestere újabb tiltakozólevelet írt a minisztériumba. Végül augusztus utolsó heteiben véglegessé vált a gyerekek beiskolázása: három alsós kivételével – akiket a szüleik külön íratnak be – minden kisdiaák, aki addig a csobánkai iskolába járt, Szentendre általános iskoláiban fogja megkezdeni az új tanévet. Augusztus 29-én tudták meg a családok, hogy a bezárt csobánkai iskolába járó gyerekeknek melyik szentendrei iskolába kell járniuk az új tanévben.

2016. augusztus 30.

Nagy a kétségbeesés a családokban, mivel a szentendrei befogadó iskolák ismeretlenek számukra, pontosan azt sem tudják, hogy hol helyezkednek el, nem ismerik a tanárokat, nincsenek még a gyerekeknek tankönyveik sem. Kocsival visszük a szülőket, gyerekeket beiratkozni, ahányan beférnek, tanodás diákjaink és olyanok, akik nem járnak a tanodába. A félórás út során próbáljuk nyugtatni őket, beszélgetünk az új iskolákról, a lehetőségekről, már amennyit tudunk mi magunk, tanodai önkéntesek is, hiszen mi ugyanúgy most tudtuk meg az információt, hogy melyik iskolába fognak járni a gyerekek, nem tudtuk felvenni

a kapcsolatot az iskolákkal, nem tudunk beszélni a tanárokkal. Együtt megyünk az ismeretlenbe.

Az első állomás a Templomdombi Általános Iskola. A tanárok már a folyosón várnak minket: kedvesek, nyitottak. Négy gyerek kerül hozzájuk, egy tanodás közülük. A szülők hamar felengednek, főleg, hogy az egyik tanítónő régen a csobánkai iskolában dolgozott, az egyik beiratkozó kislány szüleit is tanította. Több tanár is leül a szülők mellé, halkan beszélgetnek, papírokat töltenek ki, információkat osztanak meg. Egy óra múlva végzünk, mindenki megnyugodott, a szülők úgy vélik, jó helyre kerültek a gyerekek, „*csak hát – aggályoskodnak – messze van az iskola, hogy fognak bejárni a gyerekek?*” Erről még senki nem tud semmit. Talán iskolabusz? Talán kísérők?

Második célunk az Izbégi Általános Iskola. Itt már többen is vannak a csobánkai szülők közül, az igazgatóhelyettes nő egy listát néz, próbálja összevetni a neveket az ott lévőekkel. Egy csobánkai édesanya segít neki, hamar kiderül, hogy olyan gyerekek is vannak a listán, akiket a szülei máshova írtak már be. Nagy a fejetlenség. Megakad a szemem egy sarokban álldogáló édesanyán, I.-n. Látom, hogy potyognak a könnyei. A kislánya és a kisfia dermedten ül, kicsit távolabb egy padon. Először a gyerekekhez megyek oda, a kislány második tanodásunk, próbálok vele beszélgetni, de bármit kérdezek, nem felel, csak néz maga elé. A kisfiúhoz fordulok, de ő elhúzódik és félrenéz. Átmegek I.-hez, „*mi a baj?*”, kérdezem, „*miben tudok segíteni?*”. Görcsösen elmosolyodik, „*mégis miben?*”, kérdezi idegesen. A két kisgyereket külön iskolába tették, így joggal aggódik, hogy fogják ezt a kicsik kibírni. Új város, új iskola, senkit nem ismernek, és még nem is lesznek egy helyen. Már újra potyognak a könnyei, miközben elfordul. Bemegyek az igazgatóhelyettes nőhöz, hogy nem lehet-e valamit tenni. Nagyobb biztonság lenne, könnyebben beszoknának, ha egy helyen lennének a gyerekek. „*Nem lehet*”, mondja. Látom rajta, hogy feszült, hiszen itt az év eleje, most kell a gyerekeket elhelyeznie, de nincs döntési joga, hogy kit vesz fel. „*Nem tehetek semmit*”, mondja, és megkér, hogy menjek ki. I. reménykedve vár az ajtóban, de ahogy meglátja az arcom, elfordul. Megyek utána, magyarázom, hogy mellettük vagyunk, segíteni fogunk, de I. meg sem fordul, kézen fogja a gyerekeket és elindul a kijárat felé. „*Várj!*” szölok még utána, „*Hazaviszlek kocsival!*”. De nem áll meg, „*busszal megyünk*”, szól, de hátra se fordul. Még átsuhan a fejemen, hogy talán nem is tudja, hogy hol a buszmegálló és hogy van-e náluk annyi pénz, de nem megyek utánuk. Tehetetlennek érzem magam.

A kapcsolatfelvétel (2017)

2017 szeptemberében négy szentendrei iskolában helyezték el a 34 csobánkai gyereket. A gyerekek jó bizonyítvánnyal mentek át új iskoláikba, egyikük sem bukott, a bizonyítványban szereplő jegyeik szerint néhány kettes-hármas és sok erős közepes, illetve jó tanuló volt közöttük. A legfontosabb számunkra, tanodások számára, az új iskolákkal való kapcsolatfelvétel volt, ezért mind a négy iskolát megkerestük azzal az ajánlattal, hogy szívesen elbeszélgetünk velük új tanítványaikról. Kis filmmel és sok történettel készültünk a beszélgetésekre, melyekre nyitottak voltak a pedagógusok. Nagy körökben folytak a megbeszélések, több tanodás és sok tanár vett ezeken részt. Szóba kerültek a jegyek és a tudásuk közötti különbségek is. Megbeszéltük, hogy mely korban levő gyerekekkel érdemes egalitárius viszonyra törekedni, mivel ők már közösségükben felnőtt státuszban vannak. Elmeséltük, hogy mi milyen következménnyel, módszerekkel igyekszünk számukra megszabni a határokat a tanodában, illetve, hogy mennyire fontos a következetesség, az igazságosság és az egyenlőség. Kitértünk a téli hónapok nehezebb tisztálkodási és mosási lehetőségeire, az ezzel járó esetleges testszagra, a tavasztól induló kőművesi munkákra és az ebből fakadó iskolai hiányzásokra is. Próbáltunk sűrítve tapasztalatokat átadni, hogy a

tanároknak is és a gyerekeknek is könnyebb legyen az indulás. Nehéz volt, hiszen tudást és tapasztalatot kellett átadnunk oly módon, hogy ne stigmatizáljuk és ne egzotizáljuk a hátrányos helyzetű gyerekeket. Fontos volt elérni, hogy – mindezeket tudva és megértve – a tanárok „színvakon” bánjanak a csobánkai gyerekekkel, úgy, mint bármelyik másik, gyengébb iskolából jött diájkukkal, tudva tudásbeli hiányosságaikat, segítve őket az iskolai felzárkózásban.

A kapcsolatfelvétel a szentendrei iskolákkal megalapozta az egész tanév során a kapcsolattartásunkat. Amellett, hogy telefonszámot és e-mail-címet cseréltünk a tanárokkal, felajánlottuk a közvetítés és a tanácsadás, esetleg a konfliktusoldás lehetőségét is számukra. A pedagógusok nagy része élt ezzel a lehetőséggel, többen is rendszeresen tartották a kapcsolatot a tanodások mentoraival, akik több alkalommal szülőikkel együtt látogattak el az iskolába. Gyakran az önkéntesek voltak azok, akik iskolai konfliktusoknál mediátorszerepet tölthettek be.

2017. március

Á.-t, az egyik tanodai önkéntesünket felhívta egyik nap mentoráltjának édesanyja, C. „*Azt hiszem, rosszat tettem*”, kezdte, aztán már folyt belőle a szó. Kisfiának, a negyedikes R.-nek eltűnt az iskolában valamije, aztán az egyik osztálytársa még bele is kötött az elkeseredett gyerekbe, aki erre ráugrott és nagy verekedés lett a vitából. C. még aznap befutott az iskolába, számonkérte az osztályfőnököt, megfenyegette az igazgatót, kiabált, hangoskodott az irodában. Aztán elrohant, megnyugodott, és felhívta fiának mentorát, hogy segítsen megoldani az ügyet. Á. a kezdeti döbbenet után, hogy már a konfliktus idáig fajult anélkül, hogy a tanoda bármit is tehetett volna, felhívta a kisfiú osztályfőnökét. A pedagógus hasonlóan zaklatott állapotban volt, vázolta a történetet, egyszerre volt felháborodva és megsértve. Á. hosszan magyarázta neki a történeteket, majd időpontot kért, hogy bemehessenek hozzá R. édesanyjával.

Á.-val a tanodába igyekeztünk, amikor összefutottunk C.-vel és a férjével Pomázon a HÉV-nél. Örömmel üdvözölt minket, rögtön a történetekre tért rá, hangsúlyozva, hogy hiba volt kiabálnia, fenyegetőznie, a legjobb most már az, ha Á. nénivel bemennek és ő segít elmagyarázni a „dolgot” a tanárnak. Látszott rajta, hogy aggódik a kisfia miatt, hiszen ez egy „*jól iskola*”, mondja, itt „*jól fogadták*” a gyerekét. „*Mi lesz, ha most minden elromlik?*” – tette fel elkeseredve a kérdést.

Nézem C.-t és eszembe jutott, hogy néhány éve, amikor R. az iskolát kezdte Csobánkán, azt magyarázta nekem, hogy azért írta Csobánkára a gyerekét, mert „*olyan sötét bőrű*”, itt nem fog kitűnni a többi közül, itt ezért nem fogják bántani. És most ő az egyetlen roma származású diák a szentendrei osztályban. Á. nyugtatja, ismeri a tanárt, nem lesz gond, meg fogja érteni. Aztán végül mégsem mentek be együtt, C. külön ment az iskolába, beszélt mindenkiel immár higgadtan, majd az ügy elcsitult. R. most is ott van, szereti az osztályfőnökét, és igaz, hogy semmilyen iskolai külön programon nem vesz még részt, de azt mondja, szeret iskolába járni. Ennek ellenére R. év végén megbukott angolból, most javítóvizsgára készül.

A „csobánkaiak” Szentendrén

A. 13 éves kamaszlány. Öccsével és szüleivel egy egyszobás lakásban élnek a falu végén, a szegregátumban. Szülei nyolc általánost végeztek, édesanyja pár éve szerzett OKJ-s, vegyiáru eladói szakképesítést, az elmúlt évben közmunkásként dolgozott, majd nyáron felvette őt egy helyi vállalkozó a boltjába eladónak. Az apa a Szentendrei Városi Szolgáltató Zrt.-nél kukásként dolgozik. A család összetartó, a szülők élete a gyerekeik körül forog. Fontos

számukra, hogy a gyerekek ne szenvedjenek semmiben hiányt. Védelmük őket, amennyire csak tudják, hogy ne érje őket kudarc, rossz szó.

A. és három évvel fiatalabb öccse első osztályos koruktól a csobánkai iskolába jártak. A. elmondása szerint, szeretett odajárni.

„...így jó volt, tudod, azt értsed benne, hogy nem volt olyan szigorú, meg nem kellett úgy nagyon-nagyon odafigyelni, úgy tanulni. Csak úgy tanultunk, utána játszottunk, meg ilyenek. Hát igazából szerettem ide járni, ha azt mondanám, hogy nem, tényleg hazudnék, mert ez egy olyan iskola volt, hogy ide mindenki szeretett járni. Meg hát itt mind ismerősök, rokonok voltak, tudod. Nem az, hogy egyedül.”

A. és családja 2017 tavaszán értesült róla, hogy be fog zárni az iskola. Eleinte nem vették komolyan a döntést, nehezményezték, hogy nem kaptak időben megfelelő tájékoztatást.

„Hát igazából mióta én itt elkezdtem az első osztályt, folyamatosan minden évben ez a téma feljött, hogy be fog zárni, be fog zárni. És kijött így a tavasz, ilyen április–május, és akkor megint elkezdődött ez a téma, hogy bezár az iskola. De hát nem vettük komolyan, mondom, minden évben ilyen elkezdtek velünk, hát tuti, hogy nem, aztán így ez lett a vége. Én mentem haza, és akkor én mondtam az anyukámnak, hogy „hát, anyu, bezárják az iskolát! [...] és akkor mondja anyukám, hogy mi az, hogy az osztályfőnök vagy az igazgató egy értesítőt, egy levélt nem küld ki, fel nem hívja őket?!”

Az édesanya tisztában volt vele már évek óta, hogy nincs megfelelő színvonalú oktatás az iskolában, azonban ez a hirtelen döntés nagyon megrázta őket, ráadásul úgy érezték, velük senki sem egyezettett, az ő véleményüket senki sem kérdezte meg:

„ugye, volt szülői, ilyen rendkívüli szülői, amin nem voltunk ott tízen. És ugye jött ez a tankerületi igazgató [...] adta a szépet, a jót, dumált nekünk. Rá akart minket dumálni meg satöbbi, hogy jó lesz, szép lesz, hogy bezárják az iskolát. Hát magyarul beettek minket szépen, mert látták, hogy hű, dik, ezek hülye cigányok, vagy nem tudom [...]. Amikor én jártam az iskolába, akkor az egy szuper iskola volt. Cigányok jártak együtt magyarokkal, ugyebár tele volt az iskola. Ugye már mikor nekem kezdtek a gyerekek az iskolát, szinte csak roma gyerekek voltak. (Volt magyar gyerek?) Nem volt. A tanítás az egyenlő volt a nullával. Szó szerint, felsőben. Alsóban ezt nem mondhatom el, [...] hát a felsőbe ő velem gond volt, mert elment reggel nyolc órakor és már tízkor meg tízenegykor otthon volt. És mindenből négyes-ötös volt. Tesizni nem tesizett, és ő jeles volt tesiből.”

Égész nyáron kétségek között vergődött a család, hogy hova fog kerülni a két gyerek, a gyerekek és a szülők is szorongtak az ismeretlentől. Mivel nem jelölt ki számukra új iskolát a tankerület, az egész nyár várakozással telt. Hallották híret a szomszédos településen zajló aláírásgyűjtésnek, amit az egyik helyi képviselő kezdeményezett, hogy megakadályozza a csobánkai gyerekek a település három általános iskolájában való elhelyezését. Az édesanyát nagyon felháborította a csobánkai gyerekek ellen uszító kampány, így aláírásgyűjtésbe kezdett pár szülővel, hogy közösen feljelentsék a kezdeményezőket. Végül nem sikerült elég szülőt megnyernie az ügynek, így elállt a feljelentéstől.

Augusztus végén még mindig nem lehetett tudni, melyik iskolába fognak kerülni a gyerekek, végül több szülővel közösen összegyűltek a polgármesteri hivatal előtt.

„...akkor úgy mentünk oda, hogy mondjanak már valamit. Hát türelem, türelem, türelem, csak azt mondták. És akkor nekem volt feléje (a polgármester asszony felé), egyetlen egy kérésem, mivel alsós-felső gyerekem volt, hogy a két gyereket ne szedje szét. Egy iskolába tegye őket. És akkor ott vártunk vagy egy óra hosszát. Jó, volt, aki leordította a fejét, meg letámadta ötöt, amivel nem értettem persze egyet, mert nem így kell rendezni a dolgokat. Akkor utána kijött ő szépen a papírral – megkapta a papírt, a tankerületi igazgató átküldte neki –, és, ugye, akkor sorolta fel, melyik gyerek hova megy. [...] Én örültem neki, hogy nem vették fel a szomszédos településre a gyerekeket, esküszöm, nagyon örültem! Hogy mi mindennek el lettek hordva a gyerekek! Mondták a szentendrei iskola nevét, kérdeztem, hogy az melyik sulisuli, vagy mi. És akkor mondta ugye a polgármester asszony, hogy kiknek a gyerekei járnak ide, hát, mondom, most jó, most engem az pont nem érdekel. Jó iskolába kerültek, oké, rendben, ennyi.“

A család három nappal később már az iskolai évnnyitón találta magát. A korábbi kis iskola, az öt-hat fős osztályok után sokként hatott rájuk a hatalmas, sok folyosós, zegzugos iskolaépület a maga több mint 500 fős tanulói létszámával. A.-nak nem ment könnyen a beilleszkedés, az évnnyitón mind új osztálytársai, mind az osztályfőnöke meghökkent érett, felnőttes külsején.

„Elmentünk, ugye, az évnnyitóra, ott megismerkedtem az osztályfőnökével [...], el is mondta ő is, hogy ez egy hét éve megszokott osztály, és jön egy idegen, főleg cigány lány, ugye, itt meg többsége magyar volt, teszem hozzá, nem ilyen szegények, mint mi vagyunk, hanem, ugye, milliomosok meg milliárdosok, és ők ez miatt fölényben is érezték magukat. [...] vettem neki egy gyönyörű szép fekete-fehér csipkeruhát, és hát kicsit kívágotabb volt a kelleténél, de nem volt annyira vészes. És, ugye, megbámulták őt a fiúk is, meg a lányok is. És utána kérdezte a tanító nénije, hogy „A. mindig így öltözködik? Mondom, hogy nem, de hát ezt a ruhát szántam neki évnnyitóra, hát neki ilyen adottságai vannak. De hát kérdezték az osztálytársai, hogy úristen, ez a lány hány éves, hányat bukott? És akkor mondta nekik az osztályfőnök, hogy ugyanannyi éves, mint ti vagytok, és egyszer sem bukott, mit szóltok hozzá?!“

A. érkezéséről az iskola is csak pár nappal az évnnyitó előtt értesült, így az osztályfőnöknek sem volt ideje felkészíteni az osztályt. Így emlékezett az évnnyitó napjára:

„Igazából én nem tudtam velük beszélgetni, mert, ugye, A. már szeptember 1-én bejelentkezett, és állt ott a folyosón, és én azt hittem, hogy egy első anyuka, sosem fogom elfelejteni! Egy idő után ránéztem és láttam, hogy még mindig ott áll, és már elkezdődött a kicsiknek az évnnyitó, és akkor kérdezem: te az én új diákom vagy? Akkor mondta, hogy igen. És emlékszem, hogy a gyerekek csak egy dolgon voltak meglepve, hogy egy ilyen fejlett lány hogy lehet, hogy még csak 13 éves, hogy nem létezik, hogy velük egyidős. És mi azt ott közösen beszéltük meg.“

Az iskolába A.-n kívül még hat gyerek került Csobánkáról, két alsós és négy felsős. Az egyikük az év elején átiratkozott egy másik iskolába, egy diákot pedig átrakott az iskola a Híd programba. Az alsós diákoknak könnyebb dolga volt mind beilleszkedés szempontjából, mind a tananyag elsajátításával, de a pedagógusok hozzáállásán is sok múlott. Az iskolaigazgató így magyarázta az év eleji nehézségeket:

„Figyelj ide, nem mondom azt, hogy örültünk, mert nem tudtad, hogy milyen gyerekek jönnek. Akik alsóba jöttek, ott tudtad, hogy ott még tudsz mit tenni, ha valami probléma van. [...] felkészítettük a kollégákat, hogy itt nincsen apelláta, itt nincsen gondolkodási idő, ezt el kell fogadni, ugyanúgy kell velük bánni, tudjuk, hogy biztos nagyok a lemaradások, hiszen volt egy tanár, aki átjött a csobánkai iskolából, felvettük ide nyugdíj előtt. Hát tőle jöttek információk, melyek nagyon változóak voltak. Ugye, ő azért a saját szemszögéből is nézte. Amit még akkor mi nem tudtunk, hogy iszonyat lemaradásuk van a gyerekeknek. Tehát, ők nem ehhez vannak szokva, hogy iskolába kell járni és tanulni kell. Ez kiderült az első hónapban, és minél jobban megismertük a gyerekeket, egyre többet beszélgettünk velük, akkor kiderült, hogy hát ő nem tudja, hogy mi az, hogy neki házit kell írni, meg nem tudja, hogy mi az, hogy neki itt kell lennie fél kettőig és fél háromig. [...] Azt kell, hogy mondjam, hogy azt gondoltuk, hogy nem lesz könnyű, de azt nem gondoltuk, hogy ennyire nehéz. Az is igaz, hogy hazudnék, ha azt mondanám, hogy minden pedagógus egyformán jól fogadta ezeket a gyerekeket. Tehát eleve tudjuk, hogy azért a kisebbséggel (vagyis magyarországi romákkal/cigányokkal) szemben vannak előítéletek, és van, aki ezt nem fogja már 50–60 évesen levethözni, nem tudod megváltoztatni. Soha nem bántották a gyerekeket, de mégsem volt az a fajta befogadás, amit úgy elvárna az ember.”

Az első hetekben A. és az osztályfőnöke számára is kiderült, hogy hatalmas A. lemaradása osztálytársaihoz képest, ráadásul az iskola és a tanulás koncepciója is egészen mást jelentett számára. Nem volt hozzászokva, hogy egész nap távol legyen otthonról. Mivel iskolabusz vitte őket az iskolába, korán reggel kelt és késő ősztől már csak sötétedés után ért vissza a faluba, míg korábban Csobánkán – főleg a tanév első hónapjaiban – csak napi két-három órát töltött az iskolában. Korábban alig kellett házi feladatot írnia, és csak a tanodában kellett az iskolán kívül tanúlással foglalkoznia, így váratlanul érte az a sok követelmény és elvárás, ami az új osztályban egyszoriben rászakadt.

„...figyelj, én most elkerültem innen, de amit én ott egy év alatt átéltem, az itt egyszer nem volt velem. Nem is az, hogy kutya kötelesség itten tanulni, mert tényleg, most a bizonyítványomban szenvedtem, hogy kettesekkel átmenjek, nagyon sokat kell tanulni. Megnéztem épp nem rég, minden hármas, négyes, ötös volt, de minden! Nehéz is az az iskola, ott tényleg szigor van [...] Legelső bét volt, vagy második, már nem tudom, és már dolgozat. Hát én meg nevetgéltem, mondom, most mit csináljak, hogy írjam én ezt meg? És akkor, azt hiszem, az volt, hogy kémiából centiméter és deciméter, azt nem tudtam, és olyan, hát, szégyelltem magam. Mindenki keni-vágja, én meg nem tudom, mi az, hogy deciméter. Hát mindegy, beadtam a papírt. Amúgy rengeteg dolgozatnál csináltam azt, hogy felírtam a nevemet és beadtam. Főleg matek, kémia, fizika.”

A vele foglalkozó pedagógusok hasonló módon vázolták fel a hiányos iskolai tudása miatti nehéz helyzetét:

„A. úgy jött ide, sose felejttem el, a nagy barna szemével, azt hittem, hogy mindent ért, ült és, mondjuk, öt óra alatt semmi nem ment át. Mondjuk, kellett egy két hét, mire ez kiderült az ember számára, hogy semmi, lapozott, írt. De tők hülyeségeket írt le, fogalma nem volt. Először fiú ült mellé, mert fiút akart, mert szép kislány, és akkor utána olyan fiú üljön mellé, aki segíteni is tud neki, aztán olyan lány is, aki segíteni tud neki. Hogy neki olyan volt, szerintem – hát, jó, írni-olvasni azért tudott, tehát nem úgy első osztályba – de, mondjuk, mint egy negyedik osztályosnak, hogy meg kellett tanítani, hogy hogyan kell tanulni. Hogy kell felépíteni a tanulást. Hogyan kell odafigyelni az órán. Külön odamész, odaböködsz neki a kezével, mikor a többinek csak mondd, hogy tizedik bekezdés, harmadik sor. Aztán volt, hogy leültünk és megbeszéltük, hogy ez egy bekezdés, ez, ez, ez, és ez, és azért nem egy buta lány, tehát ezeket elég gyorsan megtanulta.”

A.-nak a beilleszkedés sem ment könnyen az osztályba. Korábban csak ismerősökkel, rokonokkal járt egy osztályba, összesen öt-hat diákkal, míg az új iskolában több mint 20 gyerek között kiközösítve, idegennek érezte magát.

„Hát, igazából így megijedtem, mert tudtam, vagyis hát gondoltam, hogy most elkerülök innen másik iskolába, és meg kell magam nagyon húzzam. Első, amúgy nem tudom, de megéreztem, hogy ki leszek közösítve, hogy egyedül leszek, meg ilyen dolgok, így megéreztem, tudtam, úgyhogy nem számítottam olyanra, hogy most engem első nap befogadnak.”

Az első hetekben ráadásul többször úgy érezte, hogy szándékosan kiszúrnak vele diáktársai. Eltűnt a tornanadrágja, ami csak pár nap múlva került vissza hozzá, a táskáját pedig, benne a tanszerekkel, az egyik óra után eláztatva találta. ,

„Aztán történt egyszer egy olyan, hogy A. sírva hívott fel, bent voltam a munkahelyemen, hogy anyu, jaj, és akkor még az volt, hogy meg sem vettük a dolgokat a suliba, mert vártuk ezt a beiskoláztatásit, és akkor mondtam, hogy jó, ne költsük el a pénzünket, mert ha megkapjuk, majd akkor mit kezdjünk vele. Jó, azért egy-két cuccot megvettünk nekik kezdésnek. És akkor költsöntáska meg satóbbi. És, képzeld el, felhív a lány sírva, hogy a rostos üditőjét beleöntötték a táskájába, könyvek, füzetek satóbbi benne és akkor utána hívom a lányt, hogy akkor végeztem a munkahelyemen: jó, anya, akkor táskát hozszál, bemegyek, és akkor gondolhatod a fejem mekkora volt, és akkor, ugye, jött az osztályfőnöke és mondta, hogy ez kinyomozhatatlan dolog, nem tudják. Jó, így nem is izéltem semmit rá, nem reagáltunk.”

A váratlanul szigorú iskolai követelmények és a beilleszkedési nehézségek hatására A. egyre többet hiányzott, év végére több mint 300 óra hiányzása gyűlt össze.

„Nem mentem be iskolába, mert sokszor volt, hogy nem akartam, tényleg nagyon sokszor én be se mentem, azért nem is tudom, hány hiányzásom összejött. És akkor telefonálgatott (az osztályfőnök), hogy már pedig menjek be, menjek be, nem baj, ha nem tanulok, nem írom meg a dolgozatot, csak menjek be!”

A. osztályfőnöke igyekezett minden tőle telhetőt megtenni, hogy bent tartsa A.-t az iskolában.

„Hát én A.-nál láttam, rengeteget hiányzott [...] voltak időszakok, hogy szerintem két hónapig kb. nem járt iskolába. Én azt is el tudom fogadni, egy ilyen kamasz lánynál, hogy van, hogy egyik betegségből beesel a másikba, mert nem gyógyulsz meg, én is voltam kamasz, tehát azért ismerem. Amikor már mondtam A.-nak, meg a szülőknek, hogy azért nem kéne, onnantól azért elkezdtek figyelni, hogy ne a kisebb ellenállás felé menjünk. Mert elaludtunk és akkor be sem jövünk, hát akkor gyere be tízre vagy harmadik órára.”

Az édesanya a tanodához fordult segítségért, hiszen kisebbik gyereke már második éve tanodás volt, és pár évvel azelőtt A. is a tanoda diákja volt még.

„A. egyszer elkezdte a tanodát, aztán abbahagyta, ezt nem nézték olyan jó szemmel, utána beszéltem a tanodásokkal és mondták, hogy akkor jó, meglátják, hogy lesz, mint lesz. Akkor nagyon megörültem neki, mikor mondták, hogy A. is jöhet a tanodába. Ugye, elsőnek úgy volt, hogy egy héten csak egyszer jött, utána mondták, hogy megpróbálják betenni őt egy hétre kétszer. Ez meg is történt, hál' istennek, most voltak olyanok, én nem tudtam vele matekozni, meg ilyenek, nyilván nem értek én ehhez, lejött a tanodába, azért csak tanult, csak valami maradt a kis kobakjában neki.”

Az első félévben ritkán jelent meg A. a tanodában, de mentora szerint a második félévben sikerült szorosabb kapcsolatot teremteni vele és a szülőkkel is.

„Ilyen kívülállóként jelent meg októberben is a tanodában, úgy besétált szépen, hogy neki nincs tanulnivalója. A hetedikesekkel akkor már elkezdtem a felvételire való felkészülést. Egyrészt voltak mellette ilyen nagyszájú hetedikesek, akik el is nyomták, úgyhogy nem jutott szóhoz. Azt láttam, hogy gyakorlatilag semmit nem tud, és azt láttam, hogy egyre jobban begubózik és visszahúzódik. Amikor sikerült négy szemközt maradnom vele, és tudtunk beszélgetni és csak vele tudtam foglalkozni, akkor láttam, hogy hát bizony a képességeivel is gondok vannak, bár utólag rájöttem, hogy egyszerűen csak nem volt edzésben az agya. Nem szokta meg azt, hogy tanulni lehet, nemhogy kell, hanem lehet tanulni, úgyhogy azok a ritka, tulajdonképpen őszinte pillanatok voltak, amikor őszintén mondta, hogy azt se tudom, hogy hogy kezdjek neki, nem tudom, hogy kell tanulni. Itt van ez a történelemlecke, hogy mit csináljak, nem tudom, hogy kell tanulni. Úgyhogy A.-val itt kellett kezdenünk, a második félév az több alkalmat adott erre, [...] egyénileg tudtam A.-val mindig foglalkozni. Illetve ott volt a háta mögött az a félévi kudarc, őt tantárgyból elégtelen. Második félévben szinte pszichológusként kellett vele dolgoznom, mert eljött, hogy nincs tanulnivaló, de ő nem is fog tanulni, és akkor olyan időszak volt, hogy egyrészt reménytelennek látta, hogy elvégzi a hetedik osztályt, másrészt valahonnan megtudta, hogy a szentendrei szakközépiskolának van egy Híd programja, ahol összevontan lehet elvégezni a 7. és a 8. osztályt. Tehát akkor ő nem is fog többet iskolába járni, hanem majd megy ebbe a Híd programba, és ott teszi le a 8. osztályt, amúgy meg megbukik, és na, akkor mi van, ha megbukik, és akkor ezeket kellett vele megbeszélni. Egyrészt azt, hogy már most is az osztálytársai közül a méretei, tehát a felnőttisége, a megjelenése kéri, tehát,

képzeld el, hogy még egy évvel kisebbek közé fogsz kerülni, azok között hogyan fogsz kinézni, és szépen rávezetni arra, hogy bizony lehet tanulni és kell tanulni. Úgy tanultunk, mint egy első osztályossal, hogy én mondtam először és ő mondta utána, vagy megbeszéltünk valamit és akkor utána próbáltam, hogy na, akkor most ezt le kell írni a házi feladatnál, szóval eszméletlenül kellett vele foglalkozni.”

A második féltre A. egyre inkább elkezdett bízni az osztályfőnökében.

„Hát tényleg én ilyen osztályfőnököt, hát álmomban nem gondoltam volna, tényleg első nap, ahogy bementem, olyan aranyos, kedves volt, meg tényleg rengeteget segített mindenben, csak, tudod, volt az, tudod, hogy nem akartam, hogy nem volt kedvem, meg már nem bírtam, és akkor ő úgy izélt engem, hogy de, de, muszáj. Én mondtam is neki, amikor volt az évzáró: Ha most nem maga lenne az osztályfőnököm, mondom, elhiszi, hogy én nem tanulnék nyáron? De most, hogy ő így, nem akarom azt, hogy elkerüljek másik osztályfőnökhöz, meg én is megszerettem amúgy ötöt, tényleg rengeteget segített mindenben, beszélt az összes tanárral, hogy ne buktassanak meg.”

A szülők és az osztályfőnök között is egyre jobb viszony alakult ki, rendszeresen egyeztettek telefonon A.-ról. Az osztályfőnök igyekezett kompromisszumokat keresni A.-val, hogy megkönnyítse számára a hetedik osztály befejezését.

„Aztán szépen, ahogy teltek a hónapok, úgy lettek a szülők is együttműködőbbek, meg látták, hogy A.-t szeretik itt, hogy van esélye, és akkor már apa is bejött, meg anya is bejött, meg együttműködőek voltak, akkor figyeltek arra, amikor mondtam, hogy 250 órát hiányzott, most már nem lehet többet hiányozni. Mindig elmondtam, egy esélye van, ha velem jön! És szépen belátták. Ahogy telt az idő, és látta A., hogy működik ez a helyzet, akkor kompromisszumokat kötöttünk. Tudom én, hogy a tanulószobán dög unalmas. Kérdeztem, ki tud neked otthon segíteni, erre mondja, hogy senki. Akkor muszáj, hogy itt maradjál! Apró kompromisszumokat kötöttünk, és akkor elengedtem három órakor, vagy fél háromkor. Ő attól volt kiborulva, hogy neki nyolctól négy óráig itt bent kell lenni. Hát életében nem volt egy iskolában nyolctól négyig! Aztán megint, ugye, akkor jött, hogy a tanodába kétszer megy, akkor azon a napon, ugye, még hamarabb mehetett haza és akkor lelkileg is így kibírta, hát, mit tudom én, például felmentettem őket úszás alól, hát nem fognak már megtanulni úszni. Nem fogom olyan helyzetbe hozni őket, azért csak nevetnek azon a gyerekek. Akkor az a kedvezmény is megvolt, aznap is hamarabb végeztek. Sok-sok apró kompromisszummal egy kicsit könnyítette az ember az ő élethelyzetét, hogy hiába akarjuk mi, hogy beilleszkedjen, ha ő nem akarja, és nem látja azt, hogy itt tényleg érte is történnek dolgok. [...] Egyet sajnálok, hogy semmilyen közös programra nem jönnek el. Az osztálykirándulástól kezdve az erdélyi öt napos Határtalanul Program, ha délután csináltunk valami bulit, ha tanítás nélküli munkanap van, soha nem jönnek be. Vagy a lustaság, vagy ő szokta mondani, hogy az öcse nem akar, és vigyázni kell rá. Sosem fogom megtudni az igazságot, vagy félt ezektől a programoktól, lehetett ez menekülés is, mert ez ismeretlen. Nem tudom.”

Az év végén A. végül csak egy tárgyból bukott meg. A tanévre visszagondolva, A. és édesanyja is erősen hangsúlyozták a nehézségeket, a konfliktusokat és az iskolai sikertelenségeket. Halásak minden segítségért, amit az iskolától és a tanodától kaptak, de ezzel együtt is rendkívül megviselte őket ez az időszak, és nem túlzottan reményteliek a jövő évet illetően sem.

„Eleinte amúgy senki nem segített, vagy nem azt mondom, hogy senki, de hiába mentem és mondtam. Főleg a matektanárom, az olyan lenéző volt velem, hogy én nem tudom a matekot, hogy nagyon. Volt az, hogy akartam kérni segítséget, hogy hadd menjek korrepetálásra, és akkor úgy kérdezzék ki és hát így nem. És akkor utána nem érdekelt engem, hiába egyes dolgozatot írtam, mondom, akkor nem érdekel, ha nem segítenek, akkor mit csináljak. És volt a Zs. néni, és ő külön matekra is elvitt magához engem, meg még jó pár gyereket, úgyhogy neki nagyon sokat köszönhetek, az nagyon aranyos volt velem. A magyartanár is tényleg segített mindenben, mondta is, hogy ő nem akar engem megbuktatni, hogy elhiszi, lássa azt, hogy az órán odafigyelek, meg úgy nagyjából értem, csak írásban mégsem tudnám a válaszokat, csak mégsem a jót írom le, úgyhogy valami nem megy nekem, tudod. A kémia- és fizikatanárnak annyit könyörgtem, hogy segítsen, de az semmit nem segített, komolyan. Még így a törítanár nagyjából, bár hát így, hogy most megbuktatott, hát... Nem valami jó.”

A. tanodai mentora és osztályfőnöke azonban inkább sikeresnek látja az évet. Szerintük megváltozott a lány tanuláshoz és iskolához való viszonya, sokat fejlődött az előző évben. A tanodai mentora következőképpen értékelte az évet:

„...hát, asszem, hogy életem egyik legnagyobb élménye volt, most már, amikor egy háromnegyed óra alatt meg tudtunk tanulni egy Petőfi-verset, amire úgy állított be, hogy, hát ezt meg kell tanulni, de ő ezt nem tudja és nem fogja megtanulni! És nekiálltunk és háromnegyed óra alatt megtanultuk, és akkor a következő alkalommal, nem is, felhívott telefonon, hogy ötöst kaptam! Igen, ebben az évben az volt az egyetlen ötös, amit ő kapott, és akkora siker volt számára ez, azt mondja, hogy kétszer segített a tanárnő a versszak elején, hogy most melyik versszak következik, de amúgy meg hibátlanul fel tudta mondani. Megbeszéltük, hogy hazamegy, ismétli, reggel felkel, ismétli a buszban, mondogatja magában, de megvolt az eredménye, és talán ez volt az, amikor rájött arra, hogy valóban, ha tanul, akkor lehet eredménye, nem ötösök, de legalább kettesek, harmasok. És meglett az az eredménye, hogy végül csak tantárgyból kellett pótvizsgáznia. Persze, ehhez hozzájárult az is, hogy az iskolát dicsértem már, matematikából külön foglalkoztak velem és az osztályból még egy kislánnyal. Amikor a többieknek matematikája volt, akkor a napközis tanárnő külön tanította és korrepetálta őket, tehát nem haladtak az osztállyal, hanem külön foglalkoztak velük. Úgyhogy ezek után, mert hogy a matekból állt a legtragikusabban, ezek után már becsületből is át kellett engedni, úgyhogy utolsó pillanatban kiderült, hogy matekból is átengedték. Nehéz dolga lesz majd a nyolcadik osztályban is azért, mert hát ott vannak a fizika-kémia, amik azért nagyon húzósak voltak. De remélem, hogy azért most már rájött arra, ha tanul, akkor eredménye is van. A másik, ami jó volt, hogy a második félévben nem hiányzott annyit az iskolából. A tanodából szinte egyáltalán nem hiányzott már, rendszeresen járt, de az iskolából sem, hát 200–300 körüli hiányzása volt, és a második félévben viszonylag keveset hiányzott ehhez már hozzá, úgyhogy ez is hozzájárult, nyilván, ha ott van órán, akkor már valamit

jelent, mint hogy semmi. Számomra A. gyakorlatilag siker. A pótvizsgával is, mert azért nagyon megküzdött ő is és én is, de végül siker!”

Ha minden jól megy, A. jövőre befejezi az általános iskolát, azonban továbbtanulási tervei elég bizonytalanok.

„Hát, nem tudom, mert ilyeneken gondolkoztam, hogy szakács. De aztán beszélgettem egy lánnyal, ő már kijárta az iskolát, és ő csak így hülyeségből gondolta, vagy nem is az, először tetszett neki ez a szakma, de utána, hogy miket kellett csinálni, meg amikor, ugye, a gyakorlat volt és akkor így teljesen izé volt, és hogy mesélte, hogy mennyire rossz volt meg minden, ezek után akkor meggondolom.”

A továbbtanulás kérdését hasonlóan látja A. osztályfőnöke is:

„A csobánkai gyerekek nagy százalékának a szentendrei szakiskola az egyetlen terv, hogy azon belül, nem tudom, nem is, a szakiskola, ha sikerül, de igazából nincsenek tervei. Például olyan sincs, hogy mit szeret, szóval semmi különlegeset. Míg a többiektől azért évekkal ezelőtt, vagy nyolcadikos előtti korban lehetett már azért hallani, hogy cukrásznak, szakácsnak, fodrásznak vagy minek készült, A.-tól soha nem hallottam, illetve nem tudom. Valóban nem tudja szerintem.”

Lezárás, avagy a deszegregáció előnyei

Egy nehéz éven vannak túl a volt csobánkai iskola diákjai, családjaik, tanodai mentoraik és új iskoláik. A csobánkai iskola, a szentendrei Barcsay Jenő Általános Iskola tagintézményeként, szeptemberben egy nulladik és egy első osztállyal ismét megnyitotta kapuit. Az oktatás várható minőségére egyfajta garanciát adott a szentendrei anyaintézmény neve, ettől azt remélte a tankerület és a helyi vezetés is, hogy újra bizalommal fogják beírni a nem hátrányos helyzetű csobánkai lakosok is iskoláskorú gyermekeiket. Ez a várakozás augusztus végére beigazolódní látszott, hisz 21 nulladik osztályos, iskolaelőkészítő csoportba járó hatéves és 23 elsőosztályos diák iratkozott be. Közülük osztályonként 2-3 tanuló számít hátrányos helyzetűnek.

A fenntartók tehát igyekeztek, roma és nem roma, hátrányos helyzetű és jól szituált gyerekeket egyaránt tanító osztályokat kialakítani. Ehhez szükség volt arra, hogy a Budapestről kitelepülő családokat meggyőztek, írassák gyerekeiket a helyi iskolába. A tősgyökeres nem roma csobánkaiak közül sokan pedig már csak lokálpatriotizmusból is az újrainduló helyi iskolába írták be gyerekeiket. Mindennek nagyon fontos alapot adott az a tény, hogy a falu óvodájában integrált csoportokban nevelkedtek a gyerekek, a hátrányos helyzetűek együtt a nem hátrányos helyzetű családok gyerekeivel. Csobánkán közel 300 iskolás korú gyermek lakik, indokolt tehát az iskola fenntartása a településen. Emellett az iskola léte presztizs kérdés a helyi vezetés számára is.

Hogy szükséges volt-e az iskolabezárás, mennyire volt sikeres a gyerekek iskolai beilleszkedése és milyen tapasztalatokat lehet levonni ebből a folyamatból, arról megoszlanak a vélemények. A szülők nem tartották jó ötletnek az iskolabezárást, szerintük máshogy kellett volna megoldani az iskola problémáját. Ahogy azt az egyik anyuka kiemelte az interjú során:

„...én azzal kezdtem volna a polgármester asszony helyébe, hogy lecseréltem volna az egész tanári kart, mert ugye ő állandóan jött a tankerület igazgatóval. Hát nem igaz, hogy nem tudott volna leülni, beszélni vele, hogy itt ilyen és ilyen tanárok vannak, igazgató van, itt valamit kezdeni kell, ha mink meg akarjuk tartani ezt az iskolát. Ezt a szép gyönyörű felújított iskolát. Generációk óta megy ez az iskola, most kellett ez, hogy bezárják és most újra nyissák? Szerintem, itt nekik kellett volna lépniük és lecserélni az egész tanári kart, igazgatóval az élen. Ez az iskola már engem nem is érdekel, ennyi. Csak hogy ennek, lesz-e most értelme. 37 gyerekkel nem ment ez az iskola, nem tudták fenntartani meg satöbbi, satöbbi, most 22 gyerekkel menni fog az iskola?”

Ennek ellenére egy év elteltével több szülő is úgy látja, megérte az iskolabezárás, megérte áthozni a gyerekeket Szentendrére, hiszen minden nehézség ellenére profitáltak abból, hogy nem a szegregált iskolába járnak:

„Attól függ, hogy honnan nézzük, honnan viszonyítjuk: sikeresnek tartom, igen, sikeresnek tartom, mert innen a csobánkaiból, a megőrzőből elkerült és fejlődött! Amikor bekerült az új közösségbe, akkor igen csak hátránnyal indult, félévkor bukott is és viszont most évvégére ezt fel tudta tornáztatni. Valamilyen szinten ez sikeres, igen! És jövőre, szerintem, már nem lesz úgy, mert már a felzárkózásban segítettek neki és nyíltak voltak a tanárok és segítettek neki, nem az, hogy elítélem. És még az utolsó hetekben is lent (a tanodában) veletek az esszéket írta és igenis nem bukott meg és jövőre már nem lesz az a hátrány!”

A tanodás önkéntesek egyértelműen támogatták az iskola bezárását, de a folyamat egészével elégedetlenek voltak, véleményük szerint olyan hirtelen született a döntés, hogy nem volt mód kompromisszumok keresésére, illetve az érintettek bevonása, felkészítése is elmaradt.

„...Föl kellett volna jobban készíteni. Most nem tudom, hogy ez konkrétan kinek lett volna a feladata, de annyira az utolsó pillanatban derült ki minden gyerekről, hogy hová kerül, hogy mi is azon aggódtunk, hogy mindenkinek meglegyen a helye, és azért jártunk, nem volt időnk, meg, szerintem, másoknak sem jutott az eszébe, de nekem sem, hogy te, ezekkel a gyerekekkel el kéne beszélgetni, hogy mi vár rá, mit várjanak, mire készüljenek föl.” Érdekes módon, ugye, az iskolák felé ti (a tanoda koordinátorai) ezt megtettétek, de a gyerekek felé nem, én legalábbis így érzem. Főképp a nagyobbakat, tehát a felsősöket jobban, kicsik még jó, hogy most nem az a tanító néni lesz, meg más osztálytársak. De a felsősöknél ez a nagy színvonal-visszaesés, erre nem voltak felkészülve. Tudták, hogy a csobánkai iskola gyenge, de az osztályzatok azért elbűvölték, hármas meg négyes, meg nincs bukás. És nem tudták, hogy e mögött milyen hatalmas nagy úr van számukra. Meg egyáltalán beilleszkedni, meg bekerülni egy új osztályközösségbe, nem tudták, hogy ez mit jelent. De ez most már mindegy. Nehéz volt ez az év, de , szerintem, most már ezen túlvagyunk.”

Minden nehézség ellenére egyöntetű volt a vélemény a tanodában dolgozók között, a csobánkai iskola deszegregációja szükséges és hasznos lépés volt, ezáltal egyértelműen megnőtt a gyerekek továbbtanulásának esélye:

„Csak értelme volt, hogy bezárták! Csak pozitívumot tudok mondani, szerintem nagyon jó! Esélyt kaptak ezek a gyerekek, olyat, amire a csobánkai iskolában semmilyen lehetőségük nem volt. A felsősöknek így is nagyon kevés az esélyük a továbbtanulásra, mert mit lehet egy vagy két év alatt pótolni?! Pótolni akkor, amikor semmilyen alappjuk nincsen. A kicsiknek még inkább, nekik még van idejük. De a nagyoknak is jobb valahol, mégis van egy reménysugár, hogy valamennyire meg fogják tudni írni a felvételi tesztek. A csobánkai iskolában erre semmilyen esélyük nem volt.”

Egészében nézve, a csobánkai iskola deszegregációjának folyamatából egyértelműen levonható a következtetés, hogy ebből csak nyertek a gyerekek és családjaik. Maga a folyamat nehéz, nagyvonalakban átgondolatlan és indulatok által befolyásolt volt, ami sérüléseket is okozott az iskolás gyerekeknek, nehézséget befogadó iskoláiknak és pedagógusaiknak. Mindezek ellenére, bár kacsringós utakon, mégis elérte célját az iskola bezárása.

Talán még az is elmondható, hogy szerencsésen alakult a gyerekek elhelyezése, hiszen annak a településnek az iskoláiba, amelynek sok lakosa egyöntetűen állt ki a kizárás mellett, nem kerültek hátrányos helyzetű gyerekek. Ahol aláírást gyűjtöttek, hogy osztályonként egy-két gyerek ne járjon hozzájuk, ahol a tanárok nem érezték saját kompetenciájuknak azt, hogy a gyerekeket felzárkóztassák és segítsék, azokba az oktatási intézményekbe nem kerültek gyerekek, olyan gyerekek, akik szenvedő alanyaivá válhattak volna a kizárásos és elutasító hozzáállásnak. Talán ezek az iskolák befogadóbbá válhatnak idővel. Talán a magyar társadalom elfogadóbbá, támogatóbbá válhat a leszakadt, elesett rétegekkel szemben. A szegregáció felszámolása ennek első lépése.

Irodalom

Bakó Boglárka (2009a): Mentális határok. A csobánkai romungró gyerekek iskolai kudarcai. *Beszélő*, 14. 11–12. sz. 14–26.

Bakó Boglárka (2009b): A különb(öz)őség tanítása, avagy a csobánkai romungró gyerekek továbbtanulási esélyei. *Tabula*, 12. 2. sz. 247–266.